

Een duurzame wereld voor alle kleinkinderen

Grootouders voor het Klimaat

Grootouders hebben ervaring met voorspoed én tegenslagen. Ze hebben gezien hoe besluiten gunstig hebben gewerkt voor het verhogen van hun welvaart. Ze voelen echter ook de keerzijde: vroegere foute keuzen en gedrag waarvan ze nu de gevolgen onder ogen moeten zien waar het gaat om de toekomst van volgende generaties. Ombuigingen zijn hard nodig.

Voor grootouders zijn kleinkinderen niet alleen bron van vreugde en geluk, maar ook van verwachting en hoop. Dat betekent dat grootouders voor de vraag staan: wat kunnen wij bijdragen, opdat er ook voor onze kleinkinderen een veilig, gezond en gelukkig bestaan wenkt?

Wij willen een bijdrage leveren aan het welzijn van toekomstige generaties. De Grootouders voor het Klimaat hebben een 10 puntenplan opgesteld voor een aanpak met oog op de toekomst van onze kleinkinderen. Het is gericht op de politiek die de keuzes kan maken voor een verandering van het systeem. Een heel belangrijk punt is een wezenlijke versnelling van de energietransitie. Met als uitgangspunt dat iedereen moet kunnen meedoen. Voor de leefomgeving van onze kleinkinderen is ook behoud van biodiversiteit en natuur van wezenlijk belang. Zo brengt biodiversiteitsherstel de klimaatdoelstellingen dichterbij. Naar schatting slaan natuurlijke ecosystemen jaarlijks ongeveer een derde van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen op. Andersom dreigt het snel veranderende klimaat biodiversiteitsverlies steeds meer te verergeren.

Wij grootouders dienen de aarde met een goed perspectief over te dragen aan kleinkinderen. Dat is een opdracht aan ons zelf. Bijdragen aan een beter beheer van ons natuurlijk erfgoed dan wat we er de afgelopen decennia zelf van hebben gemaakt. Dat is realistisch als we er met zijn allen de schouders onder zetten.

Wij zullen als Grootouders voor het Klimaat bij politiek verantwoordelijken, bij Regering en leden van de Tweede Kamer, aandringen om onze punten in klimaatbeleid en regelgeving in te passen.

Wij kunnen ons daarbij baseren op vastgelegde en breed gedragen grondrechten in onze Grondwet, met als motto:

“Neem de Grondwet serieus en verbeter de rechten van toekomstige generaties”.

Artikelen van de Grondwet staan hierbij centraal.

Grondwet Artikel 20 luidt: ‘De bestaanszekerheid der bevolking en spreiding van welvaart zijn voorwerp van zorg der overheid’. Dit artikel brengt het recht op een toereikende levensstandaard tot uitdrukking. Dit cruciale recht voor het leiden van een menswaardig bestaan geldt voor de gehele bevolking, dus ook voor ingezetenen die niet (meer volledig) zelfstandig in hun levensonderhoud kunnen voorzien.

Grondwet Artikel 21 luidt: ‘De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu’.

Grondwet Artikel 22 omvat onder meer: “De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid”.

De samenhang tussen deze artikelen is evident: de overheid dient te zorgen voor bestaanszekerheid van burgers én voor een goede kwaliteit van de leefomgeving van dezelfde burgers. Dit betekent dat de productie en consumptie, die het bereiken van een voor iedereen ‘toereikende levensstandaard’ vergt, moet passen binnen (dus niet ten koste mogen gaan van) de kwaliteit van de leefomgeving. In het navolgende gaan wij in op de artikelen 20 en 21.

1. Klimaatrechtvaardigheid moet

Een recent rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR rapport nr. 106) stelt dat rechtvaardigheid, net als doelmatigheid en rechtmatigheid, een belangrijke pijler moet zijn van het Nederlandse klimaatbeleid. Als de verdeling van de klimaatkosten niet als rechtvaardig wordt ervaren, dan komt het draagvlak voor klimaatbereid onder druk. In lijn hiermee vinden ook Grootouders voor het Klimaat: de sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen. De bestaanszekerheid van mensen mag niet worden aangetast en iedereen moet kunnen meedoen. De transitie naar een CO₂ neutrale samenleving vergt grote investeringen voor de overheid en voor burgers. Omdat iedereen moet kunnen meedoen zal de overheid mensen en gezinnen met lage inkomens moeten bijstaan bij de energietransitie. Meenemen van milieu leidt tot het duurder worden van producten die een relatief grote ecologische voetafdruk hebben. Waar dit effect zich voordoet voor eerste levensbehoeften zal de overheid moeten zorgen dat de laagste inkomens niet in hun bestaanszekerheid worden geraakt. In termen van klimaatrechtvaardigheid: het isoleren van woningen in de sector sociale huur teneinde de energierekening te kunnen verlagen. En door verspillende luxe producten duurder te maken (vlieguren, vlees) wordt het gebruik daarvan geremd én krijgt de overheid middelen die niet breed door alle burgers hoeven te worden opgebracht.

Klimaatrechtvaardigheid sluit aan bij Grondwet Artikel 20, dat impliceert dat de burger recht heeft op betaalbare energie, voedsel, water en onderdak.

Mensen betrekken bij besluitvorming is belangrijk om weerstanden tegen noodzakelijke veranderingen weg te nemen. De voorgenomen invoering van burgerberaden kan hierbij belangrijk zijn. Tijdige betrokkenheid en lokale zeggenschap bij het lokaal opwekken en delen van duurzame energie zal een belangrijke rol spelen bij het bevorderen van ongestoorde én betaalbare levering van energie en daarmee van klimaatrechtvaardigheid en bestaanszekerheid.

Ook vanuit geopolitiek oogpunt is het belangrijk om zeggenschap te hebben over energie, voedsel en water. Levensbehoeften mogen geen commerciële speelbal zijn van machtsstrijd tussen multinationals, grote landen en (groot)aandeelhouders, waardoor de consument wordt geconfronteerd met hoge en sterk fluctuerende prijzen. Het gezamenlijk in eigen beheer opwekken, opslaan en delen van energie door lokale energiegemeenschappen (zie hierna onder punt 6) kan de energietransitie versnellen en bevordert het vertrouwen van burgers in hun toekomst.

Door de directe betrokkenheid van burgers bij de productie van de eigen levensbehoeften kan ook worden voorkomen dat kapitaal en arbeid terecht komt in landen waar werknemers onvoldoende beschermd worden en onze milieudruk wordt afgewenteld op landen van herkomst (mijnbouw, palmolie). Bestaanszekerheid is immers ook belangrijk voor mensen in andere delen van de wereld. Eerlijke handel in energie en grondstoffen kan hier aan bijdragen. Eerlijke handel betekent dat wij landen kansen geven hun producten, mits duurzaam geproduceerd ook op onze markten toelaten. In november 2022 nam de Europese Unie de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) aan. In deze richtlijn staat dat vanaf 2024 steeds meer bedrijven verplicht worden te rapporteren over de impact van hun activiteiten op mens en milieu. Transparantie en informatie vormen een aangrijpingspunt om mooie, maar onware verhalen (Greenwashing) door te prikken.

Klimaatrechtvaardigheid vergt ook dat kosten niet worden afgewenteld op de volgende generaties. Het doorgaan met gebruik van fossiele bronnen en bestaande niet circulaire landbouwsystemen betekent dat we volgende generaties opzadelen met kosten voor herstel. De energie- en landbouwtransitie moeten worden versneld en de financiering, waar nodig, opgebracht door de huidige generatie, met rechtvaardige verdeling van de lasten.

Rechtvaardigheid stopt niet bij onze grens. Klimaatrechtvaardigheid betekent dat de regio's in de wereld die het meest lijden onder klimaatverandering, terwijl zij daar het minst aan hebben bijgedragen, worden geholpen met actieve bijdragen in de internationale context van het Klimaatverdrag en de financiële instellingen als de Wereldbank. Nederland moet zich inzetten voor het op korte termijn bereiken van de toegezegde \$100 miljard per jaar voor steun aan ontwikkelingslanden, waar mogelijk in de vorm van giften, en voor het operationeel maken van het nieuw ingestelde klimaatschadefonds. Los van financiële steun kan ons land ook zorgen dat Nederlandse bedrijven die zaken doen in het buitenland dit verantwoord doen en het klimaat niet schaden. Hiervoor is nodig dat er goede wetgeving tot stand komt op het gebied van internationaal maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen (IMVO).

2. Neem de Grondwet serieus

Grondwet Artikel 21 impliceert dat de overheid maatregelen moet nemen om klimaatverandering tegen te gaan (mitigatie), mensen te beschermen tegen de gevolgen van klimaatverandering (adaptatie), de natuur in stand te houden, te zorgen voor goede lucht- en waterkwaliteit. Op al deze punten is meer actie nodig.

Aanscherping van de Klimaatdoelen

De Wetenschappelijke Klimaatraad acht het noodzakelijk om de ambitie voor klimaatbeleid te verhogen. De raad adviseert om versneld naar klimaatneutraliteit te gaan door een ambitieus doel voor 2040 te stellen. Ook politieke partijen en het Europees Parlement dringen hierop aan. Die ambitie zou ingevuld moeten worden door hard in te zetten op klimaatneutraliteit in 2040. En om dat te bereiken moet de overheid, samen met betrokkenen nu duidelijke keuzes maken en deze ook (doen) uitvoeren.

De effecten van klimaatverandering doen zich intussen meer en meer voelen. Een Kabinet moet zich ook gezamenlijk verantwoordelijk voelen voor de aanpassing aan klimaatverandering: opstellen en zorgen voor uitvoering van een nationale adaptatie strategie. Er is behoefte aan één duidelijk eerste aanspreekpunt met doorzettingsmacht binnen het kabinet.

Natuurbescherming

Natuur en biodiversiteit moeten veel beter worden beschermd: een vitale bodem en natuur en een goede waterkwaliteit spelen een rol bij aanpassing aan effecten van klimaatverandering. Zij dragen bij aan het welzijn van mens en zijn cruciaal voor bijvoorbeeld voedsel- en drinkwaterproductie en plaagregulatie.

Goede lucht- en waterkwaliteit

Verbranding van fossiele brandstoffen heeft veel directe negatieve effecten. Verbrandingsproducten verontreinigen onze lucht (direct merkbaar bij allesbranders) en slaan neer op water en bodem. Schone lucht en schoon water zijn mensenrechten. De overheid moet zorgen dat in woongebieden, maar ook in de nabijheid van snelwegen, industriegebieden en luchthavens lucht- en waterkwaliteit aan gezondheidseisen voldoen.

Voor de meeste genoemde elementen zijn er wel wetten, internationale verdragen en EU richtlijnen beschikbaar. Overkoepelend is daar ook het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). In de praktijk blijkt echter dat deze verdragen onvoldoende worden nagekomen en ook dat de EU richtlijnen laat of onvoldoende worden omgezet in onze nationale wetgeving en onvoldoende worden nageleefd. Gevolg is dat dan met een beroep op de rechter actie moet worden afgedwongen. Zie de voorbeelden bij de PAS regeling voor stikstof en de Urgenda zaak. Op EU of internationaal recht wordt dan alsnog terug gegrepen om fouten en nalatigheden juridisch te corrigeren. Het betekent dus ook dat Nederlandse wetgeving in veel gevallen de Grondwetsverplichtingen onvoldoende zeker stelt. Toetsing door de rechter of (zoals voorgesteld door kamerlid Omtzigt) een Constitutioneel Hof blijkt noodzakelijk.

Grootouders voor het Klimaat is van mening dat de grondwetsartikelen 20 (bestaanszekerheid) en 21 (kwaliteit van de leefomgeving) een basis bieden voor goed beleid. De artikelen kunnen echter worden versterkt door ook de rechten van volgende generaties expliciet op te nemen. Wij zullen de aandacht

hiervoor blijven vragen. Ook toetsing van de naleving van deze artikelen door de rechter moet mogelijk worden gemaakt en dat betekent dat het toetsingsverbod (artikel 120) dient te worden geschrapt.

3. Versterk vergunningverlening, toezicht en handhaving van milieuregelgeving

Het is duidelijk, met name door de situatie rond Tata Steel, de grootste uitstoter van broeikasgassen van Nederland, en Chemours, dat vergunningen het klimaat, het milieu en de gezondheid van omwonenden onvoldoende beschermen. Dat duidt op een fundamentele zwakte in het beleid en is onrechtvaardig (gezien de Grondwet) en daarmee onacceptabel. De adviescommissie Van Aartsen stelde in haar rapport dat de 29 omgevingsdiensten in ons land niet onafhankelijk genoeg zijn. Ze missen capaciteit en deskundigheid om milieu-incidenten het hoofd te bieden. Ook kunnen gemeenten nu te sterk hun stempel drukken op de omgevingsdiensten. Er is daarom centrale regie nodig. De Tweede Kamer leek het eens met Van Aartsen en wil de lokale bemoeienis met milieutoezicht zo ver mogelijk terugnemen. De Kamer vindt dat het Rijk moet ingrijpen als een omgevingsdienst slecht presteert. Het kabinet heeft echter gekozen voor een interbestuurlijke aanpak met tweejaarlijks een onderzoek naar het functioneren van het stelsel van Vergunning, Toezicht en Handhaving (VTH). In het onlangs gepubliceerde onderzoek wordt geconstateerd dat groei van personeel en budget bij de omgevingsdiensten is gerealiseerd. Echter het aantal geactualiseerde vergunningen lijkt laag uit te vallen. Ook zijn nog niet bij alle omgevingsdiensten de wettelijk verplichte taken ondergebracht. De onderzoekers vragen aandacht voor de bestuursrechtelijke en strafrechtelijke sancties. Opgehaalde cijfers in het onderzoek suggereren dat bij minder dan 1% van de inspecties uiteindelijk een inning van een dwangsom plaatsvindt.

Om adequate vergunningen mogelijk te maken is nodig dat de wetgeving wordt verbeterd en dat er beter geluisterd wordt naar bezwaren en klachten van omwonenden. Nederlandse wetgeving dient zich te houden aan Europees recht en gebruik te maken van mogelijkheden om via vergunningverlening ook tot, waar nodig, aanscherping te komen. Door beter te luisteren naar omwonenden wordt voorkomen dat burgers naar de rechter moeten stappen om bescherming van de natuur en de leefomgeving (waarop ze volgens de Grondwet recht hebben) af te dwingen. Betere wetgeving, vergunningverlening en adequate handhaving is nodig. Ook de Kaderrichtlijn Water vergt veel aandacht in de komende jaren omdat Nederland in 2026 de kwaliteitsdoelen moet hebben gehaald.

4. De vervuiler betaalt. Subsidies op fossiele brandstoffen worden afgeschaft.

Het is onvermijdelijk dat productie van goederen milieudruk met zich meebrengt, maar die moet zoveel mogelijk worden beperkt door vervuiling te beperken.

Het beginsel De Vervuiler Betaalt ligt ten grondslag aan o.a. het CO₂ emissiehandelssysteem (ETS), maar wordt op vele andere terreinen slechts mondjesmaat toegepast. In het geval van fossiele subsidies wordt de vervuiler zelfs betaald. Deze subsidies worden door het Ministerie van Financiën geschat op 40-46 miljard euro per jaar. We zijn het dan ook eens met vele anderen die stellen dat de regering de fossiele subsidies zo snel mogelijk moet uit faseren.

Het beëindigen van fossiele subsidies en het meenemen van de externe kosten zal er toe leiden dat producten met een lagere milieudruk relatief goedkoper worden. Daarmee wordt een stap gezet om binnen de draagkracht van de aarde te kunnen blijven produceren. Deze kans mogen we niet opnieuw missen zoals twintig jaar geleden. Toen al werd in het Nationaal Milieubeleidsplan (NMP-4, 2001) gesteld 'Niet-duurzame subsidies en andere daarmee vergelijkbare instrumenten voor diverse sectoren, zoals het verkeer en vervoer en de energiesector, zullen worden afgeschaft'.

Laten we er eindelijk serieus werk van maken.

Prijsprikkels zijn essentieel bij het versnellen van de energietransitie. De zware industrie betaalt via het Europese emissiehandelssysteem ETS, zij het dat nog steeds een flink deel van de uitstootrechten gratis wordt uitgedeeld. Door de uitstootrechten schaars te maken (in 2040 worden er geen uitstootrechten meer afgegeven) ontstaat druk op omschakeling naar schonere systemen. Probleem is dat de politiek de neiging heeft beleid af te zwakken als de kosten erg hoog worden. Consumenten en kleine bedrijven betalen veel hogere bijdragen dan de grote bedrijven in de vorm van energiebelasting en accijns als middel om de schatkist te vullen. Politiek is er druk om die belastingen voor consumenten te verlagen. De overeenkomst is echter dat in beide gevallen de prijs die voor CO₂ betaald wordt te laag is om de

energietransitie echt te versnellen. Een verhoging van de CO2 prijs, kan helpen bij die versnelling. Dat moet dan wel gepaard gaan met verlaging van de belasting op arbeid om iedereen te kunnen laten meedoen. Wij stellen de volgende maatregelen voor:

- Zolang aanscherpingen van het ETS (beperking hoeveelheid en geldigheidsduur van emissierechten, boetes bij overschrijdingen) niet leiden tot een aanzienlijk hogere prijs voor emissierechten, zal de bestaande nationale CO2 heffing voor de industrie worden verhoogd.
- Het CO2-tarief voor energie intensieve producten aan de Europese grens (Carbon Border Adjustment Mechanism) is onlangs van kracht geworden voor onder meer staal en cement. De reikwijdte van dit mechanisme zou stelselmatig moeten worden uitgebreid tot alle producten met een significante voetafdruk.
- De Btw-tarieven worden aangepast zodat niet-duurzame producten minder aantrekkelijk worden dan vergelijkbare duurzaam geproduceerde.
- Waar BTW niet voldoende is om de balans bij keuze richting duurzaamheid te laten doorslaan moeten specifieke belastingen worden ingesteld of verhoogd. Dat zou in ieder geval moeten gelden voor wegverkeer (op CO2 uitstoot en gewicht gebaseerde kilometerheffing, het vliegverkeer (verhoging van de vliegticketbelasting en actie in EU kader voor kerosine heffing) en scheepvaart.
- Eventuele effecten op de koopkracht van de burgers en de winstgevendheid van bedrijven kunnen worden gecompenseerd door aanpassing van de inkomstenbelasting (belastingvrije voet en schijventarief), bijstandsuitkeringen en aanpassingen van de vermogens-, winst- en vennootschapsbelasting. Zodat een nieuwe balans ontstaat in het totaal van belastingen.
- Een verschuiving van Belasting op Toegevoegde Waarde (BTW) naar Belasting op Toegevoegde Koolstof (BTK) en Belasting op Toegevoegde Milieuschade (BTM) dient op korte termijn te worden onderzocht.
- Beleggingen kunnen worden bijgestuurd door beleggingen in de fossiele economie minder rendabel te maken. Dit kan door differentiatie van de winstbelasting. De jaarverslagen van beursgenoteerde ondernemingen geven inzicht in de hoeveelheid energie ingekocht voor hun bedrijfsactiviteiten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om differentiatie in tarieven aan te brengen op basis van benchmarking met de best bestaande technieken.

5. Leg meer nadruk op wettelijke normen

Hoewel door het (nu demissionaire) kabinet met de mond werd beleden dat het beleid vooral op beprijzen en normering moet worden gericht, is het accent altijd sterk op subsidiering blijven liggen. Subsidies introduceren vaak complexiteit met onzekere uitkomsten. Ze leggen beslag op begrotingsgeld dat vroeg of laat (door toekomstige generaties) via belastingen moet worden opgebracht. Daarom moet meer direct gebruik worden gemaakt van wettelijke normen. Deze hebben zich bewezen bij het verminderen van de uitstoot van auto's, alsook bij de bouw van energie neutrale huizen. Situaties waarin prijsprikkels en subsidies niet werken.

Enkele concrete voorstellen:

- Verlenging van de terugverdientijd voor energiebesparingsmaatregelen bij bedrijven tot 10 jaar;
- Een verplichting om uitsluitend recyclebare verpakkingen te gebruiken;
- Het vastleggen van een strikte termijn waarin installaties moeten voldoen aan de normen die gelden voor best bestaande technieken. Het traineren van modernisering zoals al jaren bij Tata wordt strafbaar op het niveau van de verantwoordelijke CEO.
- Niet alle bestaande installaties zijn in de toekomst noodzakelijk (6 raffinaderijen in Nederland als we naar een 100% duurzame energievoorziening gaan?). Op Europees niveau moet worden vastgesteld hoeveel en welke installaties nodig zijn om de afhankelijkheid van andere landen beperkt te houden. De Europese Kolen en Staal Gemeenschap (EGKS) die na de Tweede Wereldoorlog in Europa werd opgericht om landen te laten samenwerken bij de kolen- en staalindustrie is een goed voorbeeld hiervoor.
- In de financiële sector vloeit nog steeds veel kapitaal naar fossiele investeringen, ondanks dat duurzame aandelen op langere termijn een beter rendement opleveren. Het invoeren van een (oplopend) verplicht aandeel van duurzame investeringen van financiële instellingen kan de noodzakelijke verschuiving van investeringsstromen aanzienlijk versnellen.
- Een verplichte inschakeling van energiecorporaties bij duurzame energieprojecten zal helpen het draagvlak onder de bevolking voor de energietransitie te vergroten. Hiervoor hebben wij een

amendement op de ontwerp Energiewet opgesteld, dat het bevoegd gezag verplicht zogenaamde maatschappelijke vergunningverlening toe te passen, waarin het belang van de lokale omgeving beter wordt gewaarborgd.

- Een wettelijke resultaatverplichting voor minimaal 51% lokaal eigendom en zeggenschap in duurzame energieprojecten op land.

6. Versnel de energietransitie

De omschakeling naar duurzame energie gaat te langzaam. Daar worden verschillende oorzaken voor gegeven: het elektriciteitsnet kan het niet aan (congestie), te weinig vakmensen, elektrische auto's onaantrekkelijk door hoge en onzekere stroomtarieven. En dan de worsteling om de omschakeling naar elektrisch vervoer voor ieder betaalbaar te houden, het onvoldoende ten goede komen van uitbreiding van wind op zee direct voor burgers en twijfels over elektrificatie bij het MKB. Doordat lokale initiatieven en medezeggenschap onvoldoende kunnen worden benut is er weerstand tegen duurzame energieprojecten op land.

Ook zien we dat lokale of provinciale overheden niet of onvoldoende meewerken om de noodzakelijke regionale bijdragen aan de energietransitie te realiseren. Hiervoor is meer centrale regie nodig op de uitvoering van de energietransitie. Het toelaten van gebrek aan solidariteit ondermijnt het draagvlak bij goedwillenden.

Om de broodnodige versnelling in gang te zetten heeft het vorige kabinet initiatieven genomen, zoals netverzwaring, uitbreiding van wind op zee en stimulering van opleiding van vakmensen. De implementatie moet sneller, wil een CO2 neutraal energiesysteem uiterlijk in 2040 zijn bereikt. Een belangrijk middel hierbij zou een wettelijke regeling zijn voor de afbouw van de winning en de import van fossiele brandstoffen.

Voor duurzame energie op land is het vergroten van de zeggenschap van de lokale omgeving over wind- en zonprojecten en warmtenetten essentieel:

- Er moet een wettelijke resultaatverplichting komen voor minimaal 51% lokaal eigendom en zeggenschap van duurzame energieprojecten op land.
- Bij vergunningverlening voor het realiseren van een duurzaam energieproject moet een project van de lokale gemeenschap een voorkeurspositie krijgen;
- Door energiedelen mogelijk te maken en te stimuleren voor burgers, burgercoöperaties en kleine bedrijven kan duurzame energie lokaal beschikbaar komen tegen lage en voorspelbare kosten. Ook netcongestie kan hiermee worden verminderd. Europese wetgeving verplicht dat al, maar door Nederland is dit nog niet ingevoerd. De Energiewet dient hierin te gaan voorzien.
- Een deel van de uitbreiding van wind op zee moet in handen komen van coöperaties, zodat deze stroom benut kan worden door lokale energiegemeenschappen om het systeem van energiedelen rendabel te maken;
- De capaciteit van wind op zee moet primair ten goede komen van burgers en elektrificatie van het MKB. Groene waterstof productie ten behoeve van de grote industrie kan alleen aanvullend gebruik maken van deze windstroom of dient door deze industrie zelf te worden opgezet.

Bij alle investeringen in duurzame energie, zoals windparken op zee en zonneparken, is het van groot belang de biodiversiteit te waarborgen en waar mogelijk te bevorderen.

Wat betreft kernenergie moet er eerst een zorgvuldige analyse van de noodzaak, de kosten ervan en de inpasbaarheid in een duurzaam energiesysteem worden gedaan, voordat er miljarden worden uitgegeven.

Afvangen van CO2 uitstoot uit fabrieken zal, waar geen spoedig uitzicht is op fundamentele procesveranderingen, moeten worden verplicht, te financieren door de bedrijven zelf.

Verwijderen van CO2 uit atmosfeer is essentieel om de Nederlandse verplichtingen als gevolg van het Parijs Akkoord te waarborgen. Hiervoor moeten met spoed concrete projecten worden gestart,

bijvoorbeeld door, bij een van de te sluiten kolencentrales deze met biomassa, mits duurzaam geproduceerd en geogost, te stoken en de CO₂ ervan af te vangen en veilig op te slaan.

7. Realiseer een natuurinclusieve en circulaire landbouw

De landbouw is verantwoordelijk voor 13 procent van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland, waarvan 60% van de veehouderij afkomstig is en dat is nog zonder de uitstoot van de broeikasgassen uit veenweidegebieden die ten behoeve van de veeteelt ontwaterd worden. Als ook de ontbossing elders in de wereld ten behoeve van hier ingevoerd veevoer en landbouwproducten wordt meegeteld, dan is het percentage aanzienlijk hoger. De dichtheid van de vee-industrie in Nederland is de hoogste van Europa, evenals de stikstofemissie. We “exporteren” via de lucht viermaal zoveel stikstofverbindingen (NOX en ammoniak) als we “importeren” via de lucht. Driekwart van door ons geproduceerd varkensvlees wordt verkocht naar het buitenland, met name China. De mest blijft hier.

Volledige herstructurering van de landbouw en veeteelt is nodig vanwege de emissies, maar ook om klimaatadaptatie vorm te geven, verdroging tegen te gaan, de natuur en biodiversiteit te herstellen en de waterverontreiniging te stoppen.

In Nederland kan binnen randvoorwaarden voldoende hoogwaardig voedsel worden geproduceerd, dat is zonder mestoverschotten, zonder stikstofprobleem, zonder grootschalige import van bulkvoer, met grotendeels gesloten kringlopen en veel minder bestrijdingsmiddelen. Dat moet gevolgen hebben voor de omvang van de veehouderij, maar niet noodzakelijker wijs voor het aantal boeren. Vermindering van het landgebruik voor veeteelt biedt mogelijkheden voor uitbreiding van natuur, zelfs als de veeteelt extensiever wordt. Een verschuiving van dierlijke naar plantaardige eiwitproductie kan de uitstoot van broeikasgassen fors verlagen. De beloofde transitie naar een natuur inclusieve en circulaire landbouw moet dan wel werkelijkheid worden. Het is essentieel dat de overheid het beleid dat tot de ze onhoudbare situatie heeft geleid, omgooit. Boeren moeten een eerlijke prijs voor hun producten ontvangen, zodat ze de omslag naar natuur inclusieve en circulaire landbouw kunnen maken.

Onze concrete voorstellen:

- De toekenning van Europese landbouwsubsidies moet sterker worden gericht op het bevorderen van deze (ook vanuit klimaatoptiek belangrijke) transitie. Bij niet voldoen aan eisen: korten van subsidies: cross compliance.
- Invoeren van een nationale heffing op CO₂, methaan en N₂O uitstoot door landbouwbedrijven zolang de landbouwsector niet onder het EUETS valt.
- Herstel van natuur wordt mogelijk gemaakt door gericht verplaatsen en uitkopen van landbouwbedrijven en door ombuiging van de huidige subsidiering ten behoeve van de omschakeling naar natuur inclusieve en circulaire bedrijfsvoering.
- Nederland halveert het gebruik van bestrijdingsmiddelen in 2030, conform EU afspraken, waarvoor een inspanning nodig is. Dit mag ten koste gaan van export van overschotten.
- Het areaal biologische landbouw in 2030 wordt, conform EU afspraken, op 25% van het landbouwareaal gebracht. Het huidige beleid is daarvoor volstrekt onvoldoende.
- De door uitkoop van veehouderijen verworven gronden worden ondergebracht in een Grondbank, die via aantrekkelijke regelingen aan natuur inclusieve boeren kan worden verpacht.
- Speculatie met landbouwgrond in verband met toekomstige bouwplannen wordt verboden.

Een en ander betekent dat een 50% reductie van de veestapel onontkoombaar is.

8. Maak een duurzame gebouwde omgeving voor iedereen betaalbaar

De transitie naar een duurzame energievoorziening heeft grote consequenties voor de warmtevoorziening in de gebouwde omgeving. Klimaatneutraal betekent dat er uiteindelijk ook geen aardgas voor verwarming zal worden gebruikt. De operatie om dat tot stand te brengen komt weliswaar zorgvuldig, maar te langzaam van de grond. Financiële prikkels voor woningcorporaties en huiseigenaren om huizen te verduurzamen dekken niet de (aanzienlijke) kosten voor de warmtetransitie. Dat betekent aarzeling en zelfs verzet van bewoners van wijken waar met de warmtetransitie een begin is gemaakt. Vaak ligt hieraan ook het feit ten grondslag dat de voorlichting en de professionele begeleiding ernstig tekort schieten. Woningbouwcoöperaties en energiegemeenschappen zouden ondersteund moeten worden om de voordelen beter bij de mensen thuis te kunnen uitdragen. Voorstellen:

- Een nationaal isolatieplan inclusief financieringsmodaliteiten om alle gebouwen in Nederland te verduurzamen, te beginnen met de slechts geïsoleerde woningen voor mensen met de laagste inkomens alsmede gemeenschapsvoorzieningen. Meer financiële steun kan nodig zijn om te zorgen dat de woonkosten voor lage inkomens zoveel mogelijk neutraal blijven: klimaatrechtvaardigheid.
- Het installeren van zonnepanelen op daken wordt op dit moment geremd door het voornemen de saldering af te schaffen en door energiebedrijven ingevoerde boete op terug levering. Barrières voor lokale opwekking en opslag moeten worden weggenomen. Het plaatsen van zonnepanelen op daken biedt nog veel mogelijkheden, waarbij tevens gezorgd moet worden voor goede systemen om de balans tussen aanbod en vraag te kunnen beheren en sturen via energiedelen.
- Een sterke rol van energiegemeenschappen bij de ontwikkeling van warmtenetten, waarbij overtollige elektriciteit en restwarmte van bedrijven wordt ingezet.
- Verplichtingen voor energie-eisen en tarieven aan woningen bij verkoop en nieuwe huurcontracten.
- Natuurinclusief bouwen en vergroening van de gebouwde omgeving krijgt een grote impuls, o.a. door bomen aan te planten in de bestaande wijken en aanplant mee te nemen bij de ruimtelijke ordening.
- Om de transitie van landbouw naar natuur te faciliteren, de verrommeling en verdozing van het landschap te stoppen, het woningtekort en met name de volkshuisvesting aan te pakken en integraal de kwaliteit van de leefomgeving te verhogen wordt de Ruimtelijke Ordening centraal geplaatst in integrale beleidsvorming. Dit wordt belegd bij een Minister van Ruimtelijke Ordening.

9. Maak de industrie circulair, schoon en klimaatneutraal

Het huidige beleid probeert bestaande industrie in Nederland te houden met behulp van megasubsidies zonder zich ernstig af te vragen of een activiteit op lange termijn nodig of haalbaar is. Tata Steel kan, met veel te royale vergunningen, nog steeds de gezondheid van omwonenden schade toebrengen en er wordt voortdurend geschermd met miljarden om het bedrijf te helpen vergroenen. Ook al ligt er geen businessplan waaruit duidelijk is hoe en hoeveel van de schaarse Noordzee stroom kan worden ingezet. Een voor de hand liggende variant, het afstoten van de cokesovens en overgaan naar verwerking van half fabricaat tot hoogwaardiger staal wordt niet besproken. Ook de kunstmestindustrie, hier gekomen omdat we het aardgas tegen lage prijzen aanboden, kan alleen met grote subsidies overstappen op groene waterstof, waarvoor dan een flink deel van de windstroom van de Noordzee zou moeten worden ingezet. Die stroom is dan niet meer beschikbaar voor de duurzame elektriciteitsvoorziening van burgers en MKB.

De industriële veeteelt, en daarmee doelen wij op het agro-industriële complex (van banken, veevoer bedrijven, slachterijen, exporteurs en importeurs, verwerkers tot supermarkten) veroorzaakt grootschalige aantasting van natuur, hier en in landen waar het veevoer vandaan komt. En de primaire producent, de boer, profiteert niet evenredig van de meerwaarde die verdwijnt naar aandeelhouders, die vervolgens het systeem in stand houden met als gevolg grootschalige aantasting van natuur, bodem en waterkwaliteit en een grote bijdrage leveren aan klimaatverandering.

Bedrijven die niet binnen redelijke termijn klimaatneutraal kunnen worden of de omgeving langdurig blijven vervuilen moeten niet langer worden gesteund maar moeten aan een streng tijdpad voor verbetering worden gehouden. Het innovatiebeleid moet zo worden bijgesteld dat het kiest voor de gewenste ontwikkeling richting een klimaat neutrale en circulaire industrie. Speerpunten daarin zijn:

- De realisatie van een infrastructuur voor groene waterstof, in eerste instantie via import uit Zuid Europa, Noord-Afrika en andere zonnrijke gebieden. Geleidelijk wellicht meer met overschotten van duurzame Noordzeestroom, zodanig dat het de stroomvoorziening voor huishoudens en kleine bedrijven niet beperkt en ook de elektrificatie van de industrie niet in gevaar brengt.
- Vervanging van petrochemie door chemie gebaseerd op plantaardig materiaal, binding van CO₂ en elektriciteit als energiebron,
- Betaalbare, stille en efficiënte warmtepompen
- Klimaatneutraal vrachtvervoer via elektrificatie door middel van accu's (voor de kleinere vrachtwagens), brandstofcellen (voor de zware vrachtwagens) en trolley systemen op de doorgaande vrachtroutes
- Plantaardige voedingsmiddelen die de transitie naar een meer plantaardig dieet aantrekkelijk maken en de productie van zuivel en vlees verminderen

- Van alle bedrijven die innovatiesteun krijgen, wordt commitment gevraagd om op termijn klimaatneutraal te worden en circulariteit na te streven. En dit commitment heeft consequenties.
  - In de EU wordt ingezet op aanscherping van het ETS om prikkels voor innovatie te versterken.
  - Voor het invangen en opslaan van broeikasgassen wordt een aparte regeling opgezet waardoor bedrijven die CO₂ opslaan niet dankzij deze actie onverminderd kunnen doorgaan met het proces dat de emissie veroorzaakt.
  - Niet alle bestaande installaties zijn in de toekomst noodzakelijk (bijvoorbeeld 6 raffinaderijen in NL?). Op Europees niveau moet worden bekeken hoeveel en welke installaties het best toekomstbestendig zijn. Vergelijk het initiatief destijds voor een Europese Kolen en Staal Gemeenschap (EGKS).

Om energiebesparing in de industrie te versnellen wordt de verplichting om energiebesparende maatregelen te nemen uitgebreid tot die ingrepen die een maximale terugverdientijd van 10 jaar hebben.

10. Zorg voor klimaatneutrale mobiliteit

De omslag naar klimaat neutrale mobiliteit gaat te langzaam. Op het platteland is de leefbaarheid afhankelijk van de (nu nog fossiel aangedreven) auto. Het OV heeft buiten de spits een erg lage bezetting, waardoor uit financieel oogpunt verbindingen worden geschrapt en tarieven worden verhoogd. Verlagen van de prijs buiten de spits heeft weinig zin als er geen OV beschikbaar is. Voor overstappen naar OV moet dit er zijn en ook tegen betaalbare tarieven. Nogmaals: iedereen moet kunnen meedoen. En internationaal is de verkeerde prikkel ook duidelijk: vliegen is veel goedkoper dan de trein. Dat moet veranderen. Een aantal voorstellen:

- OV is een publieke voorziening. Winst is geen doel en er moet van uit worden gegaan dat er altijd geld bij moet. Waar komt dat vandaan? Investerings in de verkeersinfrastructuur worden verschoven van wegeaanleg naar openbaar vervoer, fietsvoorzieningen en elektrische laadinfrastructuur.
- Een goedkoper OV daluren abonnement wordt ingevoerd, zoals in Duitsland en de prijzen van trein- en buskaartjes worden verlaagd. OV bedrijven komen in publieke handen.
- Voor het vrachtverkeer wordt elektrificatie sterk bevorderd, en voor die vrachtauto's waar brandstofcellen een betere optie zijn dan accu's, wordt een waterstofinfrastructuur opgebouwd.
- Nederland houdt vast aan de uitfasering van de verkoop van nieuwe fossiele auto's, uiterlijk in 2030, via aanpassingen aan de BPM, privileges voor elektrische auto's (parkeren en toegangsbeperkingen voor fossiele auto's in steden) en verplichtingen voor leaseauto's en wagenparken van bedrijven.
- Een kilometerheffing op CO₂ basis, die elektrificatie zal bevorderen. Maar daarenboven ook het gewicht van het voertuig laten meetellen. Immers het gaat bij zware auto's (denk aan SUV, maar ook grote elektrische) om gebruik van meer grondstoffen, verplaatsing van meer gewicht en meer slijtage van de infrastructuur.
- Voor de luchtvaart/scheepvaart wordt de belastingvrijstelling op brandstoffen afgeschaft en de vliegbelasting verhoogd. De luchtvaartsector krijgt een uitstootplafond dat jaarlijks omlaag gaat. Schiphol moet krimpen door focus op bestemmingen die voor Nederland economisch belangrijk zijn, en niet alleen voor Schiphol (hub functie). Lelystad Airport gaat niet open.
- Reclame voor fossiele mobiliteit wordt verboden

www.grootoudersvoorhetklimaat.nl
info@grootoudersvoorhetklimaat.nl